

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXII/3—4

**БЕОГРАД
1998**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXII (нова серија)

Св. 3-4 (1998)

САДРЖАЈ

О реченицама типа <i>КО ТО КАЖЕ / КО ДА ТО КАЖЕ</i> (МИЛКА ИВИЋ)	131
О критеријумима за семантичко нормирање речи (ИВАН КЛАЈН)	134
Неке специфичности отворене и затворене класе речи (ЗОРКА КАШИЋ)	188
О значењу српског глаголског префикса <i>-раз</i> (когнитивнолингвистички приступ) (ДУШКА КЛИКОВАЦ)	153
Значење речи <i>дух</i> и <i>душа</i> у савременом српском језику (СТАНА РИСТИЋ)	168
Суфикс <i>-чија/-чија</i> у српском књижевном језику (стилско-семантички аспект) (ПРВОСЛАВ РАДИЋ)	179
Континуанте глагола <i>*duti</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	192
О једном примеру семантичке диференцијације међу синонимима (<i>хљоб-крух</i>) (МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ)	198
Основне лексеме родбинског сродства у „Српским народним загонеткама“ Стојана Новаковића (САВА АНЂЕЛКОВИЋ)	201
Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (1) (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	218
Богатство боја у писаној речи Десанке Максимовић (АСИМ ПЕЦО)	226
Поетска функција језика (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	240
Књижевни и/или стандардни језик (прилог појмовно-терминолошком разграничењу) (МИЛАН ШИПКА)	250
Промена основне фреквенције у двосложним речима са дугосилазним акцентом (МИРЈАНА СОКОЛОВИЋ)	259
Прикази и критике	
Српски језик на крају века (ПАВЛЕ ИВИЋ, СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ, СВЕТОЗАР СТИЈОВИЋ)	271
Даринка Гортан-Премк, О полисемији и организацији лексичког система у српскоме језику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	280
Лингвистички ентузијазам (Владимир Недељковић, Језички тренутак) (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	283
Јован Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницама: принципи адаптације, речник (МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ)	289
Хроника	
Документи Одбора за стандардизацију српског језика	293
In memoriam	
Др Петар Вукановић (31. III 1949 — 24. XI 1998)	301

ЗОРКА КАШИЋ
(Дефектолошки факултет, Београд)

НЕКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ОТВОРЕНЕ И ЗАТВОРЕНЕ КЛАСЕ РЕЧИ

У раду је на основу лексичког нивоа српског језика дата једна од могућих подела речи на отворену и затворену класу. Истакнуте су језичке и комуникативне функције отворене и затворене класе речи. Наглашена је семантичка специфичност затворене класе и њених поткласа.

Различити су критеријуми по којима се лексема у оквиру лексичког нивоа могу класификовати. Један од критеријума је и могућност богаћења лексичког фонда. Са тог становишта све речи у језику могу се поделити у две постулисане главне класе: отворену и затворену (Кристал: 1988, 287).

1. *Отворена класа*. — Отвореној класи припадају оне врсте речи којима се могу додавати нове јединице унутар једнога језика. Те јединице се додају да би именовале нове појмове које упознају говорници неког језика. Отвореност одређене класе речи може бити двојака; нове јединице могу се додавати позајмљивањем из другог језика (дакле, у оквиру међујезичког контакта) или својеврсним „позајмљивањем“ лексичкосемантичког језгра да би се дошло до нових лексема унутар језичког система. Сам језички систем обезбеђује творбене обрасце за ову врсту отворености системом деривације и композиције. Отвореној класи припадају именице, глаголи, придеви и прилози, дакле лексички пунозначне речи (Поповић: 1989, 164) чијем је језичком изразу придружен изванјезички садржај.

Бројеви се у литератури, углавном, не сврставају ни у једну од постулисаних класа по овом критеријуму. Ми их условно сврставамо у отворену класу речи и поред чињенице што основни, редни и збирни бројеви представљају строго утврђен систем. Два разлога су нас навела да их придружимо отвореној класи. Прво, лексичкосемантичко језгро бројева у систему деривације и композиције служи за богаћење отворене класе речи (бројне именице, прилози, глаголи). Друго, бројеви, као и остали чланови отворене класе речи, имају искључиво језичку функцију.¹

¹ У овом прилогу под термином *језичка функција* подразумевамо функције у оквиру примарних и секундарних реченичних конституената, а под термином *комуни-*

Сви наведени чланови отворене класе речи (као лексички пунозначне речи) имају тачно утврђене језичке функције у оквиру примарних и секундарних реченичних конститuenta (Бугарски: 1989, 125).

2. *Затворена класа* — Врсте речи чији су чланови строго утврђени или бројем ограничени припадају затвореној класи. Ову класу речи чине заменице, предлози, везници, речце и узвици. У оквиру затворене класе не додају се нови чланови ни на један од поменутих начина на који се богати отворена класа. Дакле, по правилу, творбени обрасци деривације и композиције (сем ретких изузетака) не примењују се на лексичкосемантичко језгро ових лексема. Један од изузетака је присвојна заменица *свој* од које је изведен, или с којом је сложен, значајан скуп речи: *својство, својта, својина, својбина, својашти, њосвојити, освојити, усвојити, усвојеник, усвојен, својски, својеручан, својеобразан, својевремен, својеглав, својеврстан, својеволан* итд. Овај изузетак је објашњив општошћу присвојне заменице сваког лица. Њено именовање опште припадности више одговара придеву него заменици. Сигурно би се и остали изузеци могли објаснити неком од карактеристика које поједине чланове издвајају из врсте речи којој припадају.

Такође се у оквиру уобичајеног међујезичког контакта чланови затворене класе не позајмљују. Када у међујезичком контакту почне систематско позајмљивање затворене класе речи, настаје језичка симбиоза која указује на потпуно нестајање, односно потискивање језика примаоца затворене класе.

С обзиром на језичке и комуникативне функције, затворена класа речи може се даље поделити у три поткласе. Прву поткласу чиниле би заменице које имају и језичку и комуникативну функцију. Другу поткласу представљали би везници и предлози који имају само језичку функцију, док би трећу поткласу чиниле речце и узвици са само комуникативном функцијом.

2.1. *Прва затворена њошкласа* — Са становишта језичке и комуникативне функције заменице (као најзатворенија класа речи у језику) представљају посебно занимљив феномен.

У оквиру језичког система оне припадају именичкој класи (личне заменице, именичке упитно-односне, одричне, неодређене и опште) или придевској класи (посесивне, демонстративне, односно-упитне, одричне, неодређене, опште) па тако имају или именичку конституентску функцију (субјекат, објекат, именски предикатив и различити модификатори) или придевску (предикатив и модификатори).

каптивна функција подразумевамо функције у оквиру независних елемената у реченици или конструкцији, које немају непосредну граматичку везу са другим конститuentима, а које дају додатне информације о комуникативној ситуацији и учесницима у комуникацији.

Дакле, у језичким функцијама заменице заиста „заменењују“ именице и придеве.

Сложеност заменица као лексема у структури лексичког фонда чини постојање/непостојање њиховог ванјезичког садржаја. Шта је придружено језичком изразу личне заменице као лексеме? Придружен је ванјезички садржај именована учесника у комуникативној ситуацији. Лексички садржај заменице првог лица је најопштије именоване говорника, док је лексички садржај заменице другог лица најопштије именоване саговорника, а заменица трећег лица својим лексичким садржајем именује неактивног учесника у комуникативној ситуацији. Овако дефинисан садржај је само потенцијалан. Комуникативне ситуације су конкретне, са конкретним говорницима, саговорницима и неактивним учесницима. Конкретност сваке нове комуникативне ситуације доводи до тога да се језичком изразу заменица сваки пут придружује друкчији ванјезички садржај. Та несталност значења не варира само између различитих комуникативних ситуација него и у оквиру исте комуникативне ситуације, где у дијалогу говорник, саговорник и неактивни учесник мењају улоге тако да говорник постаје саговорник, саговорник неактивни учесник, а неактивни учесник говорник. Варијације овог типа су уобичајене у највећем броју комуникативних ситуација.

Наведене чињенице показују да, практично, заменице представљају семантички празне речи у језику, али да у свакој актуелној комуникативној ситуацији добијају ванјезички садржај именице или придева на које упућују. Упућивање (деикса) је као језичка појава у највећој мери везана за заменице. Деикса се преко комуникативне функције заменице преноси на друге речи и граматичке категорије (прилози типа *овде*, *ту*, *шамо*, глаголско лице и слично).

2.2. *Друга затворена поћкласа* — Језичка функција везника и предлога реализује се у оквиру синтаксичког језичког нивоа где они, сваки на свој утврђени начин, учествују у формирању најмање потпуне језичке јединице — реченице.

Везници повезују делове напоредних синтагми у функцији реченичних конституената, те напоредне и зависне клаузе у оквиру комуникативне реченице.

Предлози, пак, имају своју функцију у оквиру аналитичко-синтетичке деklinације, где прецизирају односе међу појмовима означеним именским речима уз које се јављају.

Везници и предлози као посебне лексеме имају првентивно граматичко значење, тј. њиховом језичком изразу није придружен ванјезички садржај. Међутим, из сталности употребе везника у хипотакси и паратакси, и сталности употребе предлога у прецизирању просторних и временских односа, затим сталности прецизирања узрока, поређења, заједнице, циља, намене и сличних односа међу реченичним конституентима, предлози и везници добијају један део лексичког (тј. ванјезичког) садржаја који се на одређен начин очекује. Примера ра-

ди, везник *и* сам по себи сугерише истосмерност, а везник *или* алтернативу, као што предлог у сугерише просторни однос и слично.

2.3. *Трећа затворена јошкласа* — Трећу поткласу затворене класе речи представљају речце (партикуле) и узвици као лексеме са искључиво комуникативном функцијом.

Речце немају конституентску функцију, оне само у комуникативним ситуацијама означавају говорников лични став о поруци коју саопштава. То могу бити лични ставови истицања супротности, посебног истицања, показивања, потврђивања или одрицања и наглашавања личног става.

Дакле, у комуникативној ситуацији саговорник и неактивни учесници на основу говорникове употребе ових речи добијају додатна обавештења о његовим личним ставовима према поруци.

Узвици представљају такође релативно затворену врсту речи у сваком језику. Највећи број узвика су иконични знаци. Такви су сви узвици ономатопејског типа. На неки начин су иконички знаци и узвици бола и радости јер су у комуникацији праћени типичним гестовима и мимиком. Због иконичке природе узвика, поставља се питање да ли су они уопште језички знаци (с обзиром на то да је језик систем симболичких знакова)? Прави језички знаци сигурно нису јер немају ни језичку функцију, али комуникативни јесу јер њихова информативност о говорнику није занемарљива.

3. *Закључак* — Овом приликом смо назначили неке специфичности у лексикону класификованом по критеријуму отвореност–затвореност. Показало се да отворености лексичких јединица доприноси њихова лексичка пунозначност, тј. могућност означавања ванјезичког садржаја о коме се језиком комуницира. Отворености лексема доприноси и њихова конституентска функција у оквиру језичког система.

Затворености лексема, с друге стране, доприноси чињеница да чланови те класе немају ванјезички садржај или тај садржај немају изван конкретне комуникативне ситуације. Њиховој затворености доприноси и искључивост у постојању, односно непостојању језичких функција.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски, Ранко: *Увод у општу лингвистику*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.
- Кристал, Дејвид: *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Нолит, Београд, 1988.
- Риђановић, Мидхат: *Језик и његова структура*, Бирсет, Сарајево, 1988.
- Станојчић, Ж., Поповић, Љ., Мицић, С.: *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.
- Стевановић, Михаило: *Савремени српскохрватски језик I, II*, Научно дело, Београд, 1969.

Crystal, David:

Clinical Linguistics, Whurr Publishers Ltd, 19b Compton Terrace,
London N1 2UN, 1989.

S u m m a r y

Zorka Kašić

SOME SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE OPEN AND CLOSED WORLD CLASS

This work gives one of the possible classifications of words into an open and a closed word class according to the lexical level of the Serbian language. It emphasizes the linguistic and communicative functions of the open and closed word class. The specific semantic characteristic of the closed word class and its subdivisions is stressed in it.